

ס פ ר
מנהגי צדיקי ישראל

מכיל מנהגי צדיקי יסודי עולם מוסדי דור ודור אשר באורם נראה אור הנואיר ומבחיך לזקינים עם נערים, הדרך ילכו בה והמעשה אשר יעשו, בהתבוננו איך הראשונים כמלאכים, יראו ונדעזעו ונתרחקו מצ"ט שערים של היתר שלא ליגע בקוץ של איסור. ק"ו בן ק"ו אזובי קיר כמוני היום שצריכים אנו להרבות גדר על גדר, וסייג על סייג, כדי לקיים מצות אפיית ואכילת מצות כהלכתן.

הו"ל בחמלת ה' עלי בזכות אבותי ורבותי הק' זי"ע
הק' שלום יודא גראס

רב דקהל, מגן שאול ד, האלמין ור"מ בישיבה וכולל, בית ישע"י
מכון לחוראה בשחיטות ובדיקות

בעהמ"ס: גזיוילי יהודה (על הלכות ציצית), שו"ת זבחי זבחי צדק (על הלכות שחיטה ובדיקה), חינוך ישראל סבא (מוריך לחינוך הבנים והבנות), מדריך לצניעות, מנחת יהודה, (על חומר איסור, חלב עכ"ס ו, סימילאק), מנחת שלום (הדרכה לכשרות), נפש ישע"י (על מאכלות אסורות, ה"ח), קדושת ישראל (על הלכות יחוד), מזוות שלום (על הלכות מזווה) ושי"ס. בלאאמור הרה"ג הצ' מוהר"ר ישע"י זאב גראס זצ"ל נכד השרף מסטרעליסק. ר' יעקב קאפיל חסיד, ט"ז, בית, תני"ט, רש"י ולמעלה בקודש עד דוד המלך עה"ש.

— ברוקלין, יצ"ו —

— ההכנסה מוקדשת לטובת הישיבה והכולל —

ה ת ו כ ן :

עמוד

א	מנהגי מרן רשכבה"ג החת"ס זצוק"ל	...
ב	מנהגי הצה"ק מהר"ם ט"ב זי"ע	...
ג	הנהגות מהר"ם שייק זצוק"ל	...
ג	הנהגות מרן רשכבה"ג מצאנו זצוק"ל	...
ה	הנהגות הגה"ק בעל מנחת אלעזר מונקאטש זצוק"ל	...
ט	מנהגי אדמורי"י בית בעלזא זי"ע	...
יא	מנהגי הגה"ק מהר"י האגער מוויזניץ זי"ע	...
יד	מנהגי הארמו"ר מספינקא זי"ע	...
טז	מנהגי הגה"ק מהרצ"ה מליסקא זי"ע	...
יז	מנהגי הגה"צ בעל חזון איש זי"ע	...
יט	מנהגי הס"ק מהרא"ז מקרעטשניף זי"ע	...
כה	מנהגי הגה"ק בעל קול אר"י זי"ע	...
כה	מנהגי הגה"ק בעל תפארת שלמה זי"ע	...
כו	מנהגי הגה"ק בעל חפץ חיים זי"ע	...

ס פ ר

מנהגי צדיקי ישראל

**מנהגי צדיקי וגדולי עולם מוסדי דור ודור
ודרכי הליכותיהם בקודש**

פרק א

מנהגי מרן רשכבה"ג החת"ס זצוק"ל

כימי צאתם מארץ מצרים אראנו נפלאות

- (א) יום א' לפני ערב פסח ה' זמן אפיית המצות לצורך ביתו, ונאפו בבית אפייה מיוחדת לו באכסדרה של בית מדרשו ולא אפה שם אדם אחר זולתו, וכל המעסקים באפייה ה' לומדי תורה, אף כי הזמין אנשים בעד שכר טוב שיתעסקו בה שלא רצה להשתמש בשונה הלכות.
- (ב) כל הקמח ה' קמח שמורים.
- (ג) הוא בעצמו השגיח על האפייה מתחלתה ועד סופה, והוא חלק העיסה לכל מצה ליד העורכינט [כאשר עשה הרא"ש ז"ל, מובא בס' ת"ס ס"ב].
- (ד) השולחן והכיורים שקורין „בעקקען“ ה' מאבני שיש טהור שקורין „מארמאָר“.
- (ה) אחר כל עיסה רחצו הספל ואחר כל מצה נטל העורך את ידיו וגררו שולחן המערכת בכלי ברזל העשויים לכד.
- (ו) לא הכניסו לתנור יותר מ"ב מצות בפעם א', ואח"ז פסקו מלאפות עד שהוחם התנור קצת מחדש, וצוה על האופה שלא להזיז המצה ממקומה אם לא שהלכה ע"י נגיעת המרדה מבחוץ, ות"ח א' השגיח על זה.
- (ז) הקפיד שלא ישהו מתחלת נתינת מים לקמח עד שיוציאו המצה מן התנור אלא שנים או שלשה מינוטען וגם שלא ה' שום חמימות בחדר אשר שם עורכים המצות.
- (ח) בערב פסח אחר חצות אפו לו המצות ג"כ על דרך זה צורך הסדר ולא ה' מקפיד על ג' לעשרון ולא לעשות בהם סימן אלא נאפו כשאר המצות.
- (ט) אם חל פסח ביום א' אפה מצות אלו במש"ק קודם שישב על הסדר (כאשר עשה רבו הגאון בעל הפלא"ה זצ"ל).

פרק ב

הנהגות הגה"ק מהר"ם ט"ב זצ"ל
 בעהמח"ס ישמח משה - השיב משה
 (נעתק מקו' תהלה למשה, שכ' נכדו מהריוו"ט
 אבדק"ק בערבבשט, גארליץ)

- (א) בתג הפסח הי' מחמיר מאד, הוא לא אכל מצות כל ימי הפסח מלבד מצות כשיעור הויתים אשר החיוב לאכול בשני לילות הראשונות.
- (ב) החטים המשומרין משעת קצירה לשם מצות נדבוקו אחת לאחת כל חטה וחטה ואף גם זאת לא טחנו ברחיים אפי' ברחיים של יד משום שמא יזיע האבן בשעת טחינה ורק דכו במדוכה חדשה שקורין מערוצר.
- (ג) ואח"כ לקחו כברה חדשה דקה מן הדקה ורקדו הקמח איזה פעמים.
- (ד) מיראתו כאשר יעשו המצות גדולים פן לא יהיו נילושים כראוי במהירות ע"כ עשו מצות קטנים מאד כ"כ אשר לא הספיק לו ג' מצות על שיעור הויתים של לילה אחת עבורו, ולזאת לקח לכל סדר ששה מצות.
- (ה) וגם לא רצה שיאפו שנים עשר מצות בפעם אחד בהתנור שחשש פן יגעו זה בזה, אף כי הי' התנור גזול מאד ע"כ לא לשו בפעם אחת כי אם קמח לששה מצות, וכן לשו עוד פעם אחד קמח על ששה מצות ונאפים בשני פעמים.
- (ו) ועמד בהתנור כל מצה רחוקה מחברתה כמה טפחים, ונאפים בע"פ אחר חצות כנהוג.
- (ז) כל חומרא שנאמרה באיזה ספר נהוג בעצמו בחג הפסח.
- (ח) לא שתה קאפ"ע בפסח לאשר כי בס' חק יוסף נאמר כי הוא קטניות, אם כי שחק מזה, עכ"ז הוא בעצמו נהג גם חומרא זאת!
- (ט) בע"פ הי' מתענה כי הי' בכור ולא רצה לסמוך על סיום מסכת, והי' משלים תעניתו אם שהי' נמשך הרבה בלילה עד שעשה קידוש.
- (י) וכשחל ער"פ בשבת או אכל ביום ה' שלפניו על סיום מסכת.
- (יא) על כרפס הי' רגיל בבחירתו ליקח תפוחי אדמה, וכיך עליו בורא פרי האדמה, אחרי זה סיפר לו בעל ייטב לב זצ"ל נכדו איך ששמע שהגה"ק מהר"ר נפתלי צבי מראפשיץ זלה"ה הי' מברך שהכל על תפוחי אדמה, עמד וחשב איזה רגעים, ואמר לו אולי האמת עם הרב מראפשיץ ולקח ספר הערוך והראה לו שם נאמר כמהין ופטירות שקורין טארטאפע"ל, ומוכן אשר נתחלף מה שאנחנו קורין קארטאפע"ל והוא התפוחי אדמה, מברך שהנ"ב, ומאו שוב לא בייך פרי האדמה על התפוחי אדמה, וכמומני שלקח פעטירוייל לכרפס מיום זה והלאה.

פרק ג

הנהגות מהר"ם שו"ק
(הנדפס בריש סי' מהר"ם שו"ק על המצות).

לא אכל מצות רק מה שנאפו בח"י רגעים הראשונים משהתחילו בעיסה עד אחר האפי', וכן בער"פ. וסיפר לי ש"ב הרב ש"י יאקובוביץ מפה, שה"י מרדק מאד במי שהי' לש בעיסה בערב פסח לא הי' רשאי לדבר אצלו שום דיבור, אפי' הלל לא הי' מניח לומר, שמא יתזה רוק מפיו.

פרק ד

הנהגות מרן רשכבה"ג מצאנו צוק"ל
(מס' אוצר החיים)

חודש ניסן

מר"ח ניסן עז אחר חג הפסח לבש רבינו השטריימל (ד"ח).
מר"ח ניסן ואילך הוציאו כל יום הס"ת וקראו בו הנשיא בלא ברכה (לקוטי מהר"ח).
בשבת הגדול דרש רבינו פלפול עצום והלכות פסח (ד"ח).

אפייית המצות

- (א) שלשה ימים קודם ערב פסח הביאו רחיים קטנה וטחנו חטים למצה שמורה, ורבינו בעצמו נתן החטים לתוך הרחיים וגם גלגל מעט בעצמו ברחיים הטוחנות (ד"ח).
- (ב) רבינו התיר לטחון חטים ברחיים של קיטור (שו"ת דברי חיים ח"ב או"ח סי' ל"ה).
- (ג) רבינו אסר לעשות מצות מחטים שנמצא בהם שום מפני שיש להם חריפות (ד"ח ושו"ת דברי חיים ח"ב או"ח סי' ל"ח).
- (ד) ביום קודם ערב פסח אחר תפלת מנחה הלך רבינו לשאוב מים לשם מצת מצוה, וגם בשנתו האחרונה בהיות חולה אנוש נסע אל הנהר מבחוץ לעיר לשאוב המים בעצמו (ד"ח ולקוטי מהר"ח).
- (ה) היה לרבינו מלבוש מיוחד אשר לבש בצאתו לשאוב מים שלנו (ד"ח).

מנהגי צדיקי ישראל

- (ו) רבינו היה נוהג לשאוב את המים מתוך הנהר בכלי קטן, ואח"כ שפך לתוך כלי גדול (פתחא זוטא סי' ג' סק"א).
- (ז) ערב פסח בבוקר אכל עם הקהל סעודה של בשר (ד"ח).
- (ח) אחר ברכת המזון בערב פסח בבוקר שרפו מיד את החמץ (ד"ח).
- (ט) רבינו היה ישן מעט אחר שריפת החמץ (ד"ח).
- (י) ערב פסח אחר חצות הלך לאפות המצות בראש קהל חסידים חבושי שטריימיל (ד"ח).
- (יא) בשעת לישת המצות ערב פסח נהג רבינו לומר הלל והיה מנגן בעצמו הפסוקים של הודו לה' וגו' ואנא ה' וגו' (ד"ח).
- (יב) בעת אפיית המצות ערב פסח היה רבינו בעצמו מחלק טייגלאך למצות, ולא היה חותך כי אם קורע טייגלאך מתוך המעהרע, וגם עשה מצה בעצמו (ד"ח).
- (יג) לא היו אופין יותר משמונה או עשרה מעהרעס ולכל מהערע היה קערה מיוחדת ולכל מצה מגלגלת מיוחדת, וניר מיוחד לכל מצה ומצה שעליו גלגלו המצה (ד"ח).
- (יד) רבינו אסר לאכול מצות הנאפות במכונה (שו"ת דברי היים או"ח ח"א סי' כ"ג כ"ד).

עוד להנ"ל

[שייך לאות ב]

עיי"ש שכתב שלא ראה את הריחום מעולם. אך זה איזה שנים אשר בני הה"ג מהר"ד נ"י אבד"ק קרשאנוב וכו' נסע סמוך לעירו לפרייטין אשר שם ריחיים של קיסור וכו' והוטב בעיניו למאור עיי"ש אופן מהלך הריחיים, ועיין בשו"ת בית היוצר סי' כ"א שכתב ששמע מאנשים נאמנים שהה"ג הנ"ל היה פה במדינתנו וראה הראמפ מיהלען ואמר שאינם דומים להנהו דאמפ מיהלען שבפרייטין ועי"כאין לסמוך להתיר עיי"ו בשארי ריחיים, ועיין גם בספר מנחת משה סי' ט"ו אות ט' שהביא תשובת רבינו וסיים דלפי דעתו אין להחליט היתר בזה בכל מקום ובכל עת ומוטב על המורה בעת שיבשר הריחיים של קיסור לפסח להשגיח היטב על כל פרטי אופני המכונה כי עניני המאשין משתנים בכל עת, ועיין בשדה חמד מערכת חו"מ סי' יוד באדיכות.

[שייך לאות ג]

ז"ל רבינו שם, וזכרונו בעת ילדותי בהיותי רך בשנים נשאלה שאלה זו מלפני הגאון מו"ר בעהמ"ח ים התלמוד וזוא אסר עפ"י ראוי ממשנה אחת והאריך הרבה, ואיזה גדול הדור היתרו, ושלח מורי הרב הנ"ל השאלה זו להגאון בית אפרים ועתה נדפסה תשובה זו בבי"א, וזכרתי כמעט כבירור שגם בעל חו"ד אסר וכן נתפשט המנהג לאסרם, אולם הגדולים אשר היו אז בקי' ואמושטש והיתרו וצחקו על האוסרים והמה היו גדולים מאד ולא השגיחו על האוסרים וכו', ובדבר זה: כמעט א"א להכריע דעפ"י הדין נראה שאם אין הרבה שוממים מותר אך המנהג לאסור, וכן שגור בפ"כ כ"ב שרואים שתכואה שיש בה שום מחמץ מהרה הרבה למאוד ומי יבוא להקל גודבר איסור חמור כזה וכו' עיי"ש שהתיר רק בשעת הדחק עפ"י כמה תנאים, ועיין באריכות בשדה חמד מערכת חו"מ סי' י' אות ו'.

[שייך לאות ד']

כי במטה משה סי' תקמ"ז, ואם טרחה הוא לו שלא יוכל לשאוב בולץ על דרך זקן או חולה, מי"מ יטריח את עצמו לשאוב מי המצות שצריך לסדר וכו' עיי"ש, וכס' יסוד יוסף פרק פ"ד כתב, ובהגיוע העת לילך אל מקום המים לשאוב מים של מצות מצוה, גם אם הוא נגיד וגדול בתוך ערת ישראל לא יקפיד על כבודו מלמנוע לילך בעצמו לשאוב מי מצות, וכל אחד מישראל יודרו וישמח שזכהו השי"ת ב"ה בחיים ולשנה הבאה נשאוב מים ממעינות וישועה כשזוכה לראות בעיניו מינו חיים של באר מרים הנביאה וכו' עיי"ש.

כתב בספר קב הישר, ראיתי נוהגין להרבה גדולי ישראל כשהיו שואכים מים, היו לוקחים כלי קטן והיו סופרים בכל פעם ששמן המים א' ב' ג' ד' ה' ו' עד שהיו סופרים כל כ"ב אותיות שבתורה, כדי להמשיך קדושת אותיות של התורה אל תוך המים.

[שייך לאות ז']

בעת הסעודה אמר פעם רבינו, ככל הדברים אשר ברא השי"ת בעולם יש ממוצע, בין דומים לצומח יש ממוצע, קארעל", בין צומח לחי יש ממוצע אדני השרה, בין חי למדבר יש ממוצע קוף, בין עולם הזה לעולם הבא הממוצע סעורת לויתן, בין חמץ למצה הממוצע הסעודה שנוהגים העולם לעשות בערב פסח בבוקר (הגדה, דברי חיים).

[שייך לאות י']

בשי"ע סי' תנ"ח, נוהגים שלא ללוש מצת מצוה בע"פ עד אחר שש שעות שהוא זמן הקרכת קרבן פסח. ועיין בז"מ שכתב שכן המנהג במדינות אלו, ועיין בב"י וכ"כ מהר"י סי' קצ"ג דטוב ליאפות כל המצות אחר חצות אם אין בני ביתו רבים, ועיין במאמר מרדכי שכתב דהאידינא מקילין הרבה בדבר מפני הדוחק וזלת קצת שנוהרין בזה.

[שייך לאות יא']

כ"כ בעבודת הקודש להחיד"א ז"ל במורה באצבע סי' ז' אות ר"ה. וכן נמצא בסודוריו הספרדים ובמחזוריהם המנהג לומר הלל בערב פסח כשעת אפיית המצות, וכ"כ בסידור ר' שבתאי ז"ל שהוא זכר לקרבן פסח כדאמרינן בתמיד נשחט, קראו את הלל אם גמרו שנו ואם שנו שלשו עיי"ש, ועיין בשו"ת מנחת אלעזר ח"א סי' נ"ט דמה דאמרינן בברכות הקורא הלל בכל יום הרי"ז מחרף ומגרף, כבר פי' ברבינו יונה שם דהטעם הוא שנראה כאלו אין הקב"ה עושה נמלאות בכל יום ולפיכך קורא הנסים שעברו כבר, אמנם כשקורא ההלל בערב פסח בעת שחיטת הפסח בומנו לזכר הנס ולזכר הקרבן שאמרו אז ההלל בזמן שביהמ"ק קיים לא שייך טעמו דרבינו יונה. עיי"ש.

פרק ה

הנהגות הגה"ק בעל מנחת אלעזר אבדק"ק מונקאטש צ"ל

(מס' דרכי חיים ושלום)

(א) מר"ת ניסן עד י"ב לחודש הי' נהוג בבית מדרשו שבעצמו הי' קורא בספר תורה וכל העם שומעין (בגמר עלינו קודם עלינו לשבח) את סדר הפרשה של הנשיא דבר יום ביומו. ועיין בספרו דברי תורה (ח"ו אות י"ז) שכן הוא מנהג אבותיו עוד מהגה"ק בעל בני יששכר זי"ע לקרותן בס"ת בכל יום וביום י"ב

ניסן ישלים הנשיא ויקרא גם פר' בהעלותך עד כן עשה את המנורה (כמו בזאת חנוכה) הגם דבשל"ה (ריש מס' פסחים) כתב לקרות גם ביום י"ג פר' בהעלותך אולם כיון שקורין בס"ת יש לקרות ביום י"ב פר' בהעלותך כדי שלא טלטל ס"ת ביום י"ג בשביל קריאת אלו הפסוקים (בהעלותך) לכך כיון שי"ג אינו יום הקרבת הנשיאים כלל. ע"כ.

(ב) אחרי קריאת הנשיא הי' אומר היה"ר וכו' שתאיר היום בחסדך הגדול על נשמתין קדישין וכו' הנדפס בסידורין אך הנוסח שנדפס שבאם אני כו' דעתו הי' שלא לומר כן כי מה יעשה מי שיודע שבטו שהוא כהן או לוי רק יאמר סתם, יה"ר מלפניך יאו"א שבזכות הנשיא משבט פלוני שקראתי בחורתיך הפרשה של הנשיא היום יאירו נא עלי כל ניצוצין קדישין וכו' (מנח"א ח"ו כתי"ק סי' נ"ח). ומקורו העיר (בספרו דרכי תורה ח"ב אות ג') לומר יה"ר הנ"ל ולהתפלל על נשמתין קדישין שהוא בזה"ק פר' בלק (דף קצ"ו ע"ב) וכן מובא בקב הישר (פרק פ"ח) אך לא הביא מקור הדברים עיי"ש.

(ג) עפ"י רוב כשחל ר"ח ניסן בחול הי' באותו יום זמן טחינת חטים של פסח למצות שמירה עבורו ועבור אנשי ביתו והסמוכים על שלחנו ביו"ט ש"פ (עין סי' תקמ"ג).

(ד) החטים לקמחא דפסחא של הקהל לאנשי עירו הביאו אליו מאותו החטים קומץ גדול לבחינה ואם נמצא רק בצל א' קטן בתוכו (שנקרא צוויבילי) פסל לגמרי מין חטים הלז לפסח ולא הכשיר רק חטים שלא נמצא בהם כלל בצלים ואחר הבדיקה שלא נמצא בצלים לקח קומץ על שלחנו ובדק כל חטה בפ"ע אם אינו מבוקעת (שקורין אויסגיוואקסע"ן) וכשנמצאו מבוקעות העבירן לחדר ולעומתן התחיל למנות החטין משל הקומץ אחד לאחד שאין בהם שום שמץ רק בריאות וטובות וכשהי' באותו קומץ שמונה פעמים ששים נגד המבוקעות אז הכשירן לפסח ואם לא נמצא כשיעור ביטול כזה לא הכשירן.

(ה) החמיר מאוד במדינותינו בגליל התחתון ובפרט בעירנו פה שלא ליקח קמח לפסח מקמח שנשחן ברחיים של קונס"ט דאמפ"ף מיהל"ע כי יש חשש גדול מפני האויפציג"ע (עלעוואטאָרס) הרבים המה הקנים חלולים אשר בכותליהם מבפנים בתוכם ימצאו חתיכות בצק הרבה נדבק וא"א להסירם בעת הטחינה כי הוא כעצמים בבטן המליאה ועל הקמח ההולך ונשחן בחטה הנפרכת ועוברת הרבה פעמים ע"י האויפציג"ע יש חשש איסור הלו גם אם הרחיים יתנהג ע"י אופנים בכח המים ולא בקיטור וגם ברחיים קונסט כאלו תחת הוואל"ץ מחמת חום הברזל מויע וכהנה חששות (מנח"א ח"ג סי' ע"ה). ובצוואתו הקדושה את ה' מזוהר לבני עירנו שלא לשנות בזה ממנהגו בענין קמחא דפסחא וכהנה.

(ו) הרחיים שהתיר לטחון החטים לפסח עבור בני העיר הי' של רחיים ורכב בלי וואלצע"ן ובעצמו עמד על המשמר לבדוק בחורין ובסדקין בשעת הכשרתה וכשנמצא סדק כל דהו על קנה של ירידת הקמח וכן על הצלינדע"ר בכל מקום שנוגע הקמח ועובי דרך שם צויה להדוק את הסדק בחתיכת שק ובלאות סביב

הדק היטב באופן שלא יגע הקמח שם כלל, והמשי שעל הצלינדע"ר הנו" שעובר שם הקמח ציוה שיהי' בכל שנה לטחינת הקמח של פסח חדשה ויפה.

(ז) ולטחינת קמח שלו שהי' שייך לו ולבני ביתו כנ"ל (בסי' תקל"ט) החמיר עוד יותר שהרחיים הי' של יד מיוחד לפסח לטחינת חטים שמורה והשגיה ובדק היטב שיהי' האבנים הטוחנים מנוקה שלא יהי' מדובק בה קמח משנה העבר ואחרי נקיית הרחיים הי' טוחנין הקמח וגם סייע בעצמו קצת למלאכת הטחינה משום חיוב מצוה, ועבור אנשי העיר והסביבה העמיד נאמנים כשרים על המשמר בין להטחינה בין להאפי' איש על מחנהו ואיש על דגלו.

(ח) לאפיית המצות של הקהל לאנשי העיר שנערכו והוגבלו ע"י נשים והמוני עם הי' נוסע מדי יום ביומו ולפעמים בדילוג לבתי האפי' וכשבא ומצא דבר שלא הוטב בעיניו הי' פוסל בשפיכת מים על חלק העיסה או המצות וכיו"ב ולא חש על כל בנוגע לזהירות משימצא משהו חימצא למען ישמעו וייראו ולא יזידון עוד.

(ט) אזהרות שנסדרו ונדפסו בפה"ק ע"י מר אביו אבהון ורבן של ישראל מרן בעל דרכי תשובה זי"ע, הי' רגיל ליתן לכל בית אפי' ועל אחריות הנאמן המיועד להשגחה לקיים פתשגן הכתב דיני לישא ועריכה ואפי', ונסדרו מהנ"ל בלשון (זשארנא"ן) המדוברת (עי' מדור הלכה).

(י) גם לביתו הובאו מצות מקמחא דפסחא של הקהל שנקראו מצות פשוטים משמומר רק משעת טחינה ואילך לצרכי ב"ה ומשרתיו ושנאפו בא' מחנורי האפי' בעיר תחת השגחתו (ומב"ב הלכו ועמדו ביחוד על המשמר בשעת אפיית מצות הללו) ורבינו אכל ממצות הללו באחרון ש"פ ולכל המסובין, משא"כ מצות שמורה (כנהוג שמירה משעת קצירה ואילך) בעדו ולכל הסביב על שלחנו לו' ימות החג הי' נאפים בביתו כנו' והלאה.

(יא) לשאיבת מים לאפיית מצות שמורה שלו הי' הולך בעצמו קודם תפלת מנחה בזמן המיועד ושאל ממקור מוצא המים בחדת קודש לחוך כד גדולה של עץ ונשא הכד של מים בידיו למקום המוכן, ואחריו שאבו שאר העם בחצירו.

(יב) ולערב פסח הי' שאיבת המים בין מנחה למעריב ג"כ בעצמו כד הראשונה כנו' ופלגי מים ירדו עיניו ברב תקוה לקיים ושאתם מים בששון בביהמ"ק ב"ה, ואחר והשאיבה בער"פ בין מנחה לערבית חילקו מזונות וי"ש.

(ג) אפיית המצות שמורה הי' בא' מחדרי ביתו ע"י עוזרים אנשים והוא בתוכם מראש ועד סוף ועסק במלאכת הקודש (מלבד ההשגחה על הכל) לישא המצות אל התנור לאמר בפה קדשו ,,א מצה אין אויווען אריין לשם מצות מצוה", און נאָך איינע" וכז' וכ"פ הי' ג"כ מנקר המצות בעצמו (רעדליין), ובראשונה חילק חלקי העיסה להעורכים והתחיל לומר כהן לוי ישראל בשעת חלוקת העיסות.

(יד) על הלישה דקדק שיהי' בכל שנה כלים חדשים של פארציליי"ן שיע וחלק לגמרי.

טו) לא הניח שיערכו המצות הנ"ל על דפי הקרשים הגם שהם חלקים כי אם על נייר משומר שבכל משך רבע שעה או פחות ניתנו נייר חדש על הדף.
טז) בכל חמשה עשר מינוטען, רחצו ידיהם כל העוזרים ומסייעים באפיית המצות.

יז) ברוב פעמים הי' מדקדק שיתרמי יום אפיית המצות שמורה שלו ביום שקוריץ נשיא לשבט גד לסימנא וגדא טבא, ואחר גמר אפייתן הי' עושה סעודה (וישב בהסעודה עם לבוש כובע הקאלפי"ק על ראשו כימא דפגרא) והעוזרים ישבו עמו במסיבה זו והעמיד יין לשמח לבב אנוש לכבוד שמחת היום הכנה דרבה לזמן חירותינו.

יח) בשנת המלחמה (תרע"ה) ולחם אין בכל הארץ ונתקיים בנו מקרא שכתוב והשיבו לחמכם במשקל וכו' וכל התבואות ויכול הארץ יחגנונו יחאצרו באוצרו מסכנותיהם, ורבינו רואה את הנולד ויהר גם הוא עוד באמצע חדשי החורף לעשות צעדים ופעלים לטובה להמציא חטים עבור עדתו לצורך פסח ותהי ראשית מלאכתו לשאול את פי נשיאי וראשי הלשכה הארטאדאקטי בפעסט וערך בזה חשובתו הירמחה והוא לא נדפסה במנחת אלעזר ח"ג סי' ע"ה, טעמו עפ"י התורה שאינו רוצה בשום אופן קמח של קונסט רחיים והיתה חשובתם חטים אין שום מבוא וזאת מצאנו רשיון להיות הקמחא דפסחא לכל המדינה נשפע מהרחיים וואלץ שלנו ואין דנין אפשר משאי אפשר ושעת הדחק שאני והוא לא שת לבו גם לזאת ונסע לפעסט לדבר עם הראשים הנ"ל פה אל פה והוא עומד על דבריו כי רק חטים ולא סלת, ומן הנמנע בזמן כזה להשיג רשיון על חטים גם רשיון לקמח השיגו אך מצער הוא לפי מדת קהלות ישראל שבמדינה, וזוה יתנו גם למונקאטש לפי הערך, והוא נשאר מלא עצבון ונפשו עגומה כמובן, ובחלומו חזיון לילה ואביו הקדוש (בעל דרכי תשובה) לפניו וא"ל בני יחידי אל תירא ואל תחת צערך ויגונך בא לפני יען אשר הי' עם לבבך שלא ישונה בעיניני הדת ממנהג אבותיו מה טוב עשית לבוא לכאן ולדבר עם השר היועץ הממונה על כך ותחבשר מאתי כי דרכך צלחה תשכיל תצליח, ובבוקר יקודם חצות היום נתקבל מאת השר הנ"ל בכל כבוד ויקר והכירו כי הוא איש אצילי, ובבקשת רבינו בהתלהבת עצום הפעיל על השר היועץ וא"ל דעו כי כמה רבנים וראשי הקהלה ממדינתנו פנו אלי בענין הזה ובקשתם נשארה מעל ואדוני הרב ממונקאטש הוא יחיד אשר רצוני להרגיש רוחו ולמלאות מבוקשתו וזוה נפטר מאותו בהבעת רב תודה ות"ח וכן הי' והי' לאות ולפלא (עיין בתולדות רבינו).

פרק ו

מנהגי אדמור"י בית בעלזא זי"ע

- (א) בכ"ב אדר התחיל הכנת אפית המצות – הכשרת הריחיים.
 (ב) קמח של פסח לקחו רק מריחים של מים, מרן מהרי"ד ז"ל נסע לבד להכשיר הטחנה, ומרן מהר"א ז"ל שלח את חתנו הה"צ ר' שמואל ז"ל.
 (ג) מי ששכר אצל בעל הטחנה את זכות הטחנה של קמח של פסח למכור, נתן למרן מטבע של זהב, ביום שקבל מרן המטבע נתן חקן משקה ומוזנות.
 (ד) מרן היה מקפיד מאד עבור החטים שקנה בשביל מצות לשלם עוד לפני בדיקת חמץ, אבו לא היו לו מעות לזה ושלם לפני בדיקת חמץ.
 (ה) סמוך לנעלוא היה הכפר בחינא, ושם גר חסיד א' בשם ר' שמחה, היו לו שם בכפר שדות ומשדותיו קצרו החטים למצה שמורה. החטים היו אצלו עד אחרי פורים ואז נסעו אליו, הביאו החטים ושטחום בחוף על השמש לייבש, סידרו וניקו את החדר הגדול, סידרו שולחנות והביאו צלחות מיוחדות והחסידיים עמדו על יד השולחנות ובדקו כל חטה, לא השאירו החטים כל הזמן בלי שמירה, בלילה החליפו משמרות לשמירה ואח"כ הכניסו הריחיים להחדר הגדול ושם טחנו החטים. לפני תפלת מנחה בא אדמור"ר ז"ל שמה והתחיל בעצמו לטחון, אחריו בניו ויו"ח וכל החסידיים, עד שגמרו את הכל. אפיית המצות התחילה ביום ר"ח ניסן, מרן ז"ל בא לחדר הגדול איפה שאפו, להשגיח. בלילה היתה שמירה לכל הלילה נשארו בחדר לשמור, כשגמרו סגרו בארונות שהיו בחדר הגדול ומרן שלח לאנשים חשובים מחוץ לעיר ממצות אלה.
- (ו) שבת הגדול: היו נוהגים להכין לטעודה שניה שתי פשטידות נוספות על אלה שבכל שבת. אחת היו עושים מקמח מצה, שהיו לוקחים מן הקמח ממנו אפו מצות לפסח, השניה היו עושים מחלה של שמחת תורה שהניחו למשמרת עד שבת הגדול.
- (ז) בכל השננות שבין פורים לפסח היה רבינו נוהג לאכול אזני המן (המן טאשיץ).
- (ח) הפטרת „וערבה“ – רק כשחל ערב פסח בשבת.
- (ט) הקדימו להתפלל תפלת מנחה ואחר מנחה היה אומר „עבדים היינו וכו“.
- (י) בליל י"ז בין השמשות, שאבו „מים שלנו“ מנהר (כבעלז) ובא"י – מברז שבחצר או מאר.
- (יא) ונהגו אז גם לטבול בו כלי חדש.
- (יב) רבינו בעצמו שאב כמה פעמים ואחר כך שאב הקהל.

(ג) הקפיד לקחת בכל שנה כלים חדשים לשאיבת „מים שלנו“, הכלים היו כלי חרס.

(ד) לצורך בדיקה חמץ לקח מלבד נר שעוה גם נוצה, מטלית וכף של עץ. (בשעת שריפת החמץ היו שופרים את כל זה יחד עם החמץ). לא נהר לכבות את החשמל בעת הבדיקה. מרן ז"ל בעצמו בדק כל החדרים, גם החדר הגדול.

(ט) המנהג היה להניח הכף עם החמץ הבדוק על ההענג-לייכטר בחדרו של מרן זצ"ל. קפידי גדולה היתה המנהג עד כדי כך שבשנה האחרונה של מוהרי"ד זצ"ל לא היה בו כח להשים בעצמו החמץ על המנורה התלויה, ציזה שיגביהו אותו עם הכסא והניח בעצמו החמץ במקומו הראוי. לאחר שאמר הבטול בעת שריפת החמץ חזר ע"ז גם באידיש: אין איך זאָל מיך מיט דעם גאַרנישט אנקערן.

(טו) בעת שריפת החמץ אמר דברי תורה בדמעות שלישי, אם כי לא היה זה דרכו, והיתה אז התעוררות גדולה. בבעלו היה בנוי תנור מיוחד קטן באחד הפרוזדורים בתוך כותל הבנין לשריפת החמץ.

(יז) בסעודת סיוב בערב פסח היו שותים גם יין של פסח.

(יח) לאחר הבדיקה, היה מחלק מזונות ויין שרף ואכל או אזני המן שהושארו במיוחד מפורים.

(יט) פעם אחת בערב פסח שאל אחד אם מותר לילך בכקר על קברי צדיקים בבעלזא, ואמר אם יכול להגיע שמה קודם חצות תוכל לומר התפלות השייכות לומר שמה, ואם תגיע שמה רק אחר חצות היום, תוכל לומר רק תהלים ולא התפלות.

(כ) בערב פסח אחרי חצות אפה מצות. בכל הפסח היה רבינו אוכל רק מצות (לסעודת יום טוב וסעודת אסתר) ממצות מצוה של ערב פסח.

(כא) רבנו בעצמו היה מתעסק באפית מצות אלה. על תשע מצות היה עושה סימנים לפני שהכניס לתנור כדי להכיר אותם אחר כך. בעצמו היה שופך המים לשלשת העיסות מהן עשו המצות הללו וכן היה מתחיל ללוש כל אחת מהמצות הללו.

(כב) כשהיו המצות ערוכות, נשא אותן מרן זצ"ל למקום שהיו יושבים מנקרי המצות, הניחם ע"ג השולחן ועשה בעצמו הסימנים בהם: שלש מצות הראשונות של עיסה הראשונה עשה בהם סימנים כדי לדעת איזה הראשונה, שניה, ושלישית. ולפי הסדר הזה לסדרם בקערה. ככה עסק בג' עיסות הראשונות, במצה הראשונה של עיסה הא' עשה חתך אחד בסכיף לסימן, בשניה עשה שני חתכים ובשלישית עשה שלשה חתכים, כן עשה סימנים בשלש מצות הראשונות של עיסה ב', רק הסימנים היו באופן אחר היינו עשה קשר (קניף) באצבעותיו הקדושות, במצה הראשונה קשר אחד, בשניה ב' קשרים ובשלישית ג' קשרים, כן עשה בשלש מצות הראשונות של עיסה הג', רק שוב סימנים אחרים: לקח חתיכת עץ חד וחלק המוכן לזה ועשה חור אחד במצה הראשונה, ב' חורים במצה השניה

ושלשה חורים במצה הג'. הרמו מהסימנים האלה בהמצות, היינו „שניידען“ „קניפען“ „לעכערן“, ראשי תיבות שלהם הוא: „שקל“.

(ג) מרן זצ"ל היה לבוש אז בבעקישע לבנה. היתה זאת ירושה מאת זקינו מרן שר שלום זצ"ל. אפיית המצות היתה בחדר הגדול, שם היה בנוי תנור גדול מיוחד רק לאפיית מצות, בר"ח אפו בעד בני ביתו והיושבים, לאפיית המצות בר"ח ניסן בא רק כמה פעמים לעיין ולראות איך הולכת העבודה הקדושה, אפיית המצות. אז היתה קפידא שלא לאפות רק ב' ימים ולא יותר אפילו אפו בשני הימים מעט מזעיר. והטעם לזה, מפני שצריך זריזות גדול ושמירה יתירה עבודה הזאת, ולכן לא רצו האדמורי"ם זצ"ל לקבל עליהם רק ב' ימים אחריות הגדול, לעומת זה בער"פ עבד מרן זצ"ל בעצמו כנ"ל.

(ד) החדר הגדול היה מלא יושבים וחסידים אשר באו להסתופף בצלו הק' בחג הפסח, מרן זצ"ל היה בעבודתו זו בדבקות גדולה ממש שלא ניכר בפניו הקדושים אם עכשוו הוא ער"פ או ערב יוה"כ"פ, הטיל אימה ופחד גדול מאד על כל העומדים סביביו.

(ה) בשעת אפיית המצות היה אומר הלל שלם ללא ברכה.

(ו) כשהיו מביאים את המצות הביתה היה מקפיד שיניחום על גבי המטה.

(ז) היה נוהג לעשות עירובי חצירות בכל ערב פסח לכל השנה (מלבד כל

עש"ק) עבור כל בני העיר.

(ח) את המצות של עירובי חצירות היו תולים במקום גבוה (בכותל

המערבי) והיתה נשאת שמה עד ערב פסח הבא, ואז היה רבינו מחלק אותה למקורבים.

פרק ז

מנהגי הגה"ק מהר"י האגער זצ"ל האדמו"ר מוויזניץ זי"ע
(מספר קדוש ישראל).

החדש הזה... — הכנות לפסח

(א) מנהג היה קיים בגרוו"ד, כי כל ערב ראש חודש ניסן היו אומרים „יום כפור קטן“ בניית הכנסת הגדול, ובתומו אמר המרא דאתרא דרשת התעוררות והספיד את גדולי הדור שהסתלקו במשך תקופת החורף, גם מרן זי"ע היה משתתף במאורע ההוא ושהה שם כשלוש שעות.

(ב) את פרשת ה„נשיא“ הי' קורא מתוך סדור.

(ג) הסביו הס"ק: חז"ל אמרו (ר"ה ט"ז). כי בפסח נדונים על התבואה והשבת שלפני כן הרי משפיעה על ימות השבוע — כמובא בזהר הקדוש (יתרו פח). „כל ברכאן דלעילא ותתא ביומא שביעא תליין“ — יוצא אפוא, כי היא

הגורמת השפעות טובות לכל השנה, על כן היא נקראת „שבת הגדול“ – כשבת זו היה מקדים רבנו להתפלל שחרית דקות ספורות לפני המועד הקבוע.

(ד) בדרך לכתו של רבנו לשאיבת „מים שלנו“ היה נוהג לסור תחלה אל הרה"ג ר' פנחס ציטבוים זצ"ל – ראש בית הדין, למכור את החמץ.

(ה) שאיבת המים שלנו נעשה ברוב עסקי החסידים שבאו מתפרצות היו אומרים, כי דמי הוצאות הנסיעה כבר השתלמו להם בהיותם במחיצת הס"ק בעת שאיבת המים.

(ו) לבדיקת חמץ חבש מרן זי"ע את הספאדיק. ההכנות למצוה היו גדולות וההתרגשות עזה. רבנו ברך את הברכה והוציא ידי חובה אחדים ממקורביו, שהתפרו אחרי כן לבדוק את כל הבית לחלקיו. בשעת הבדיקה היה מהלך רבנו, דופק על לבו ומכריז: „אוי, אוי, אוי“ וכל שומעיו פלצות אחותם; לבס נשבר לרסיסים לקל אנחותיו.

(ז) פעם בתום בדיקת חמץ פנה הס"ק לר' מרדכי חנא ז"ל, פתח בפניו את כותנתו וסח לו: „כעת, בדוק את החמץ שבלבי“. ברם רמ"ח פתח פיו בחכמה והשיב: „הרי הלכה היא: כל מקום שאין מכניסין בו חמץ, אין צריך בדיקה“ (פסחים ב:).

(ח) באור לארבעה עשר היה נוהג רבנו לכתוב מכתב שלומים לבניו וחנתיו. בעוד שמרן זצ"ל גר בויוניצא היה המנהג בביתו להכין מים בטרם בא החג, לכל שמונת ימי המועד. בגרו"ד לא נהג כך, אלא השתמש במים מסוננים מהברז.

(ט) מצות אכל רבנו במשך כל ימי החג מאלו שנאפו בערב פסח. (י) הס"ק היה בכור וסיים מסכת בכל ערב פסח. בסיימו פעם את מסכת גיטין – בחדר הגבאים שהיה בלי חלונות וקשה היה לראות – רצה בנו הגה"צ ר' אליעזר זצ"ל לסייע לו בקריאת הרש"י, אך רבנו סרב לקבל עזרתו ובעצמו עמל לקרוא מלה במלה.

(יא) פעם בערב פסח בעת אפיית המצות פנה מרן זי"ע אל הרה"ג הדיין מקאסוב זצ"ל ואמר: „היום בעת הסיים' כשאמרתי קדיש התכוונתי על הר"ר אשר'ל מראפשיץ זי"ע. הגם שאינו זקוק לקדיש שלי, ברם שמעתי מחותני שהלומד משניות לעילוי נשמת צדיק שאין נחוץ לו הלמוד הזה, חזרת זכות המצוה ללומד (עיי' להלן סעיף ל"ג).“

(יב) אחרי הסיים נערכה סעודה – מרק ובשר – כדי המלך לכל הנוכחים. לעתים, בעת הסעודה היה משנן לעצמו הס"ק פסוקים מתוך ההגדה ורבה היתה התרגשות הצבור באותם הרגעים. אף יהודים מישובי הסביבה היו באים לסעודה. (יג) החסיד ר' מרדכי חנא היה אומר, כי שריפת חמץ אצל רבנו הוא קעץ תפלת ראש השנה.

(יד) באפיית המצות היה רבנו בהתרוממות הנפש ובהתלהבות עצומה. פניו בערו כשלהבת ועיניו ירקו גיצי אש, מלאי אהבה ויראה. אחת החסידים המקורבים התבטא: „כמו שאי אפשר לתאר את מעמד הר סיני, כך אין אפשרות

לתאר את ההתרגשות בעת אפיית המצות של ערב פסח". המון רב של חסידים התאסף למעמד זה ואף מעיירות הסביבה באו, ושבו אחר כך לבתיהם לעריכת הסדר. בין הבאים היה גם ר' יחיאל שטיינמן. פעם בעת אפיית המצות, כאשר בא לידי התעלות רוחנית, הרהר בלבו: מה לו לחזור לביתו, מוטב שישאר אצל הרבי לעריכת הסדר. הוא ניגש אל הס"ק ואמר לו החלטתו. לשאלת רבנו, האין נדבר עם בני ביתו – להשאר או לשוב, השיב ר"י – לחזור.
(טו) אמר לו מרן זי"ע: „אם כן חזור למשפחתך כיון שכך נדברתם, להטעות – איני אוהב“.

(טז) היתה תקופה שרבנו היה מגלגל לעצמו את שלש המצות ל„קערת הסדר“ (בשנים האחרונות גלגל סתם, ואת שלש המצות שלו גלגל אחד החסידים) וכמובן שמרו עליהן היטב עד עריכת הסדר.
(יז) פעם אירע שמחמת טרדות החג התחלפו המצות באחרות, בלי אפשרות להכירן. לאמו של הס"ק – הרבנית צפורה ע"ה – היתה עגמת נפש רבה עקב זה וכעסה על המשמשים, שלא שמו לב ולא השיגחו על המצות. מרן זי"ע בשמעו זאת, סיפר על כך עובדא, כי אצל אחד הצדיקים הכינו פעם צרכי פסח – עצים או תפוחי אדמה – והגה קפץ עליהם תרנגול מהחצר. קמה בהלה בבית ואחד מבני המשפחה גער ונוף בשמשים על שלא שמרו די. יצא הצדיק מחדרו והטיף מוסר לאותו בן המשפחה, היתכן שכועס! הלו הצטדק כי תרנגול של „חמץ“ דרך על המצרך של פסח, אך הצדיק המשיך להטיף לו, באמרו: „חז"ל אמרו (זהר חדש נח) כל הכועס כעובד עבודה זרה ואתה מספר לי על תרנגול חמץ!“

(יח) בראות פעם רבנו, שאברך התקצף בשעת אפיית המצות רמו לו, כי לא עשה נכון. כאשר הצטדק הלה ואמר: „הרי חמץ במשהו“, הפטיר מרן זי"ע: „האמן לי, משהו כעס גרוע יותר ממשהו חמץ“.
(יט) בתפלת מנחה של קבלת החג עבר רבנו זצ"ל לפני התיבה.

ליל הסדר

(כ) איה סופר ואיה מונה אשר יוכל לתאר ולספר את הוד קדושת הרגעים הנעלים והנשגבים, בשבת המלך – מאן מלכי רבנן: מרן זי"ע עם בניו ותנינו, לבושים בגדי כהונה – בקיטלים הלבנים, לעבודה הקדושה של עריכת הסדר, כשמסביב עוטרים את השלחן ומסובין חסידים ואנשי מעשה, שפניהם מבחיקים משמחה ואושר המושפעים מאורות דקדושה ומרגש והרבקות שהשיפע עליהם כ"ק רבנו זי"ע.

(כא) וזו לשונו של אדמו"ר זצ"ל ב„אמרי חיים“ ג' עמוד נ"ה: „אנחנו שזכינו לישב אצל כ"ק אדמו"ר זצלה"ה ולראות עבודתו והתלהבותו בסדר ליל שמורים, יש לנו געגועים להדמות אליו במעט קט, ומבקשים אנו מאת הבורא יתברך שמו לעזור לנו בדבר הזה, שכל כוונתו בעבודתנו תהא להחיש הגאולה

מנהגי צדיקי ישראל

ולהליכנו קוממיות לארצנו וישרה שכינתו בבית מקדשנו, ככונותיו של כ"ק זצ"ל".

(כב) הס"ק סח ואמר: „א חסיד קצן-מען ווערין - פינעם סדר" [חסיד אפשר להיות - בהשפעת הסדר"].

(כג) עקב השתוקקותו לקיום המצוות, רגיל היה רבנו להכנס לעריכת הסדר דקות מעטות לאחר סיום התפלה, ומיד הכריז „קדש", וכך שנה ושילש מספר פעמים, עד שכולם ישבו מסובין ליד השלחנות.

(כד) בעת סדור ה„קערה" היה מתלהב ומכריז אח המינים שהיה מניח עליה, כשעניו מסתכלות בסדור, לדעת היכן לשים כל מין, כדי שלא יטעה.

(כה) פעם הסביר את פשר הדבר באמרו: „איפה שיש השתוקקות אין סדר". בסיימו לסדר - היה נאנח לרווחה, כמי שגמר עבודה קשה.

פרק ח

הנהגות הקודש מאדמו"רי ספינקא

הגה"ק מוהר"ר יוסף מאיר - והגה"ק ר' יצחק איזויקל זי"ע
(מהגדת אמרי יוסף - חקל יצחק).

ערב פסח שחרית ירד וטבל בהשכמה ואח"כ התפלל בשעה שש. אחרי התפלה אכל סעודה של בשר בהאכסדרה שבדירתו בצוותא עם האורחים.

בשעת הסעודה זירו את המסובים להרבות באכילה באמרו בלשון קדשו „קינדערליך עסט" (אכלו, בניי), ומרגלא בפומיה שיטת בעל המאור שע"י אכילת חמץ בערב פסח קודם זמן הביעור מקיימים מצות השבתה. כשגמר סעודתו חתם על השטר-מכירה, מכר חמצו לנכרי וביאר לו ע"י מתורגמן את תוכן השטר.

מנהגי זהירות להשמר מחמץ

במשך כל השנה הזהיר שלא לפרר פירווי חמץ במקומות שקשה לחטט אחריהם. הזהיר בכל השנה שלא להניח ספר על שולחן שאוכלים עליו אלא להחזיקו ביד.

הזהיר להפוך כיסי הבגדים ולבדקם מפירווי חמץ. בפסח היה נוהר שלא לשים על השולחן שאכלו עליו ספר שהשתמש בו במשך השנה, ואת החומש שהיו רגילין להניחו לפניו קודם אמירת תורה כרכוהו בנייר ופרשו תחתיו מטפחת שהפסיקה בין השולחן להספר. בכלל ימי הפסח לא השתמש אלא במים שסוננו לפני החג.

את העופות שהוכנו לפני החג ציוה שלא להבהבן בקש מחשש שנמצאים בו גרעיני חמץ.
ציוה להוציא את הזפק מהעופות לפני ההבהוב.
בפסח לא אכל דגים אלא כשנצודו לפני החג ע"י איש מהימן ששמרו מחשש חימוץ.

שריפת חמץ

כשהגיע זמן שריפת חמץ העלו מדורה בחצירו ורבינו השליך בה את כל החמוצים ועמד שם עד שעלו הלהבות והיו שפתיו מרחשין „להבה תלהט רשעים” (סידור הר"ש).
אחר כך אמר „כל חמירא” ג' פעמים ואת תפלת יהי רצון שנדפסה בהגדות, וכאשר הגיע לתיבות „וכל המעיקים לשכינה תבערם” הוריד כנחל דמעה.
אחרי שריפת החמץ התאספו בחצירו כל עניי העיר ובני ביתם ורבינו ציוה להעלות מהמרתף כלים מלאים יין כדי לחלק לכל אחד לארבע כוסות בשפע, ואת הכלי הראשון נשא רבינו בעצמו, וכך חולקו כמה מאות ליטראות יין.
כ' בט' פאר יוסף, שרבינו האמ"י כשהיה מעט מבוסס בסעודת פורים סיפר לאחיו הגה"צ הגאב"ד בענדיקאוויץ וצ"ל, איך שבצעירותו סבל דחקות גדולה, והגיע ער"פ ולא הי' לו כסף לקנות יין לד' כוסות וגם ב"ב היו חולים, עד שהוכרח לפני הסדר ללכת בעצמו לטוחר יין לקנות יין בהקפה, והדבר גרם לו עגמת נפש גדולה ונמצטער מאוד, ואולם – סיפר רבינו – תמורת חלישות הדעת שהיתה לו, חנן אותו השי"ת בהארה נפלאה כל כך שלא הרגיש כמוה בכל צמי חייו, וסיים, הלואי שארגיש עוד בחיי הארה כזו אצל הסדר (א"ה): יתכן שהענין המיוחד שראו אצל רבינו בעת חלוקת היין בער"פ שורשו בעובדא (זו).

הכנת המצות

החל מראש חודש אדר בדקו בני הישיבה את החטים כשרבינו עומד עליהם. נתן פרס למי שמצא בכדיקתו בצל או חטה מצומחת.
בהתגוררו בספינקא ובמונקאטש היה לו בחצירו רחיים של יד לטחינת החטים, ובעת היתוו בסעליש נסע למקום שנמצא שם רחיים של מים בלי בייטלען.
בדרך נסיעתו לטחינת החטים למד בשולחן ערוך הרב התניא ז"ל הלכות השייכות לטחינה.
הכשרת הרחיים נעשתה ע"י בנו הגה"צ מו"ה נפתלי צבי הי"ד אבד"ק בילקא.
בשעת הטחינה עמד על יד הרחיים והשגיח על המלאכה.
המצות לצרכי בני ביתו והאורחים שאכלו בימי החג נאפו בביתו ובהשגחתו יום או יומיים אחר ראש חודש ניסן.

ערב פסח אחר חצות היום נכנס רבינו לאפיית מצות מצוה כשהוא לבוש בשטריימיל.

בדק את קרשי השולחנות שהיו מכוסים בפחי ברזל ואת הרעדליך (כלי ניקוב), וציויה להעורכים (וועלגערערס) שיקחו לכל מצה נייר חדש ועץ-מעגילה (וועלגער האלץ) נקי.

לחך התנור המוסק השליך את ה„הושענא“ שהוטמנה לצורך זה. כאשר התחילו ללוש נתן בעצמו את מנת הקמח הראשונה וכן את מנת המים הראשונה, והוא עומד על הלש ואומר „לשם מצות מצוה“ עד שנגמרה לישת עיסה זו.

את העיסה הראשונה חילק הוא בעצמו חתיכות חתיכות בין העורכים, ואת חלוקת יתר העיסות מסר לאחד מבני ביתו.

אח החתיכות תלש מן העיסה ביד ולא ע"י סכין, וקרא עליהן לפי הסדר, כהן, לוי, ישראל.

כאשר כל העורכים החלו מלאכתם התחיל רבינו באמירת הלל בקול חוצב להבות אש.

בין פרק לפרק הלך לכל פינה וזירו את העוסקים במלאכה, וקרא „הפירורים יהיו הפקר“ ו„לשם מצות מצוה“. כן עורר את הנערים שהוליכו את המצות להתנור שיעשו מלאכתם בזריזות.

כשמוליכי המצות להתנור קראו „אמצה אין איוון“ („מצה – בתנור“) היה רגיל לתקנם שיאמרו „א מצוה אין איוון“ („מצוה – בתנור“).

אחרי שנאפו המצות ונטל מהן חלה נתן לכל אחד מהמסייעים שתי מצות. בכל ימי החג לא אכל אלא מהמצות שנאפו ערב פסח אחר חצות.

גם בני ביתו והאורחים לא אכלו אלא מהמצות השמורות משעת קצירה שנאפו בביתו אחרי ר"ח ניסן, וגם באחרון של פסח לא בא לביתו אלא מצות אלו.

אחרי גמר האפיה הלך לטבול לכבוד החג.

פרק ט

הנהגות הגה"ק מהרצ"ה מליסקא זצ"ל (מס' דרכי הישר והטוב)

- (א) בבדיקת חמץ אור לארבעה עשר לבש השטריימיל.
(ב) בערב פסח הלך לאפיית המצות לערך שעה אחר חצות היום בלויית בניו וחסידיו כולם מלובשים בבגדי שבת ויום טוב, ואמר בעצמו הלל, וכידיו הטהורים חלק חתיכות העיסה להלשים.

(ג) א"ז לא משתוקק שיבאו אליו אורחים לחג הפסח.
 (ד) בערב פסח היו מביאין לפניו כד גדולה מלאה יין, והוא בעצמו הי' מחד היין לעניי העיר על ד' כוסות, (מעולם הלך רבינו בערב פסח לבית האופה ברגליו הטהורים ופ"א בא לקראתו השו"ב ר' יהודה ז"ל והביא לו מרור משוכת, ושמוח ע"ז רבינו עד למאר, ולכן נתן לו אחר כך יין על ד' כוסות בכפליים).
 (ה) החטים צריכים להיות משומרים לשם מצה, וטוב אם הם משומרים לשם מצה משעת קצירה, וצריכין לטחון אותם עכ"פ יום א' לפני האפיה, אין לשיין אלא במים שלנו, וטוב לשאוב קודם צאת הכוכבים, ואם אופין ביום א' צריכין לשאוב המים בליל וא"ו קודם בין השמשות (צ"ע כוונתו בזה, דמדויק לשונו קודם בין השמשות נראה דכוונתו על יום וא"ו סמוך לכניסת שבת, עי' בשו"ע או"ח תנ"ה ובשע"ת סק"ד), וצריכין להניח המים במקום קר, ואם יש לחוש מהפרשת שלגים טוב יותר לשאוב מבאר ולא מנהרות.

דיני אפיית המצה: אין לשיין יותר משיעור חלה, וטוב לומר שהוא לשם מצת מצוה, ולענין נטילת חלה צריכין לצירוף סל, אין לשיין במקום השמש וסמוך להתנור, מצות מצוה אין לשיין ע"י עכו"ם וחרש שוטה וקטן, (הרא"ש זל"ה הי' משתדל בעצמו באפיית המצות שלו), התנור צריך שילכו הגחלים ע"פ כולו ולא די בשלהבת, אסור לעשות מלאכה בערב פסח לאחר חצות עכ"פ וקודם חצות תלוי במנהג ובמקום שנהגו לעשות עושין, והבכורות מתענין בערב פסח, וכל אדם אסור לאכול פת משעה עשירית ולמעלה כדי שיאכל מצה לחיאבון, ויהיה שולחנו ערוך מבעוד יום שבעוד התינוקות נעורים ישב לאכול, וצריך להיות מסב על השלחן על שמאלו, הכוס צריך שיחזיק רביעית, וצריך לשתות רוב עכ"פ, אכילת מצה צריך לאכול מתחילה שני זיתים דהיינו מהשלימה העליונה ומהפרוסה ואח"כ יאכל כזית מרור בלי הסיבה ואח"כ כזית מצה של כורך עם מרור בהסיבה, אכילת אפיקומן צריך להיות לכתחילה שני זיתים, ועכ"פ לא יפחות מכזית, וצריך ג"כ להיות לו מזומן, וגם עני על שלחנו, ובליל ב' של יו"ט יתחיל לספור ספירת העומר, והוא מצוה גדולה.

פרק י

מנהגי הגה"צ בעל „חזון איש" זצ"ל

בקובץ אגרות סי' קפ"ה ב' וז"ל:

שלום רב

אחדשה"ט, אולי יוכל כבודו לעלות ירושלימה לאפות מצות, והני מעלה

כאן את הדיברים אשר בזכרוני בזה.

- א. כל העוסקים יהיו גדולים בשנים, ובדוקים, איש בצמיחת זקן ועליין, ואשה כמו שנאמר שדים וגו', ואף הנותן מים לקמח בכלל.
- ב. יאמרו בתחלה שכל שיעשו בעסק אפית המצות עושין לשם מצות חובה.
- ג. המים ישאבו ממעין בשעת שקה"ח, וילינו י"ב שעות בבית שלא הוסק.
- ד. ירקדו הקמח בנפה חדשה או כעין חדשה.
- ה. הצפחת ששוואבין הקמח חדשה או כעין חדשה.
- ו. לא יתנו מים שלא לנו במים שלנו.
- ז. כלי לשאיבת המים תהא של זכוכית.
- ח. לא חלוש יותר מקילא קמח בב"א.
- ט. תורה שלא להעדיף המים והעיסה תהא בלילחה קשה.
- י. להיות הכלים כולם בדוקים ע"י בקי בדקדוק ויהיו נקיים מפרורי חמץ בעת התחלת האפי' אבל באמצע האפי' אין להפסיק בשביל הנקוי.
- יא. (שלא) תהא העיסה מהתחלת הלישה עד באם לתנור בלי הפסק.
- יב. כל עסק המצה יהי' בבית שלא הוסק ולא כנגד החלון, בזמן שהחמה זורחת.
- יג. המקלות יחלפו בכל פעם ויהיו מקלות הרבה ולא יתנו מצה על מקל נפשו.
- יד. מרדה שמוציאין בה המצות מהתנור ילבנו באור כי מרוב התשישי יש לחוש שננעה בדבר שיש בו ח"ח.
- טו. ע"ד תרומ"ע מהקמח.
- טז. אין לקמץ הוצאות המצות ולא לחוס עליהן כלל.
- יז. לא יתערבו המצות בשל אחרים שלא לגרום ספיקות בהלה, אלא יחדו המצות לבדיהן, בעת אפי'.
- יח. התנור יהא חם ממהר לאפות, ואל יאפו בשעה שכבר נצטנן התנור והאפי' משתהית.
- יט. כל העסק יהי' בידי אדם ולא במכונה כלל.
- וראינו לנכון להעתיק כאן רשימה שהכין לעצמו הגאון הצדיק המפורסם בעל „חזון איש" וצוק"ל, והיא נדפסה בספר „אגרות חזון איש" סי' קפ"ו:

- ☆ דלי למים שלנו,
- ☆ בגד לסנון המים,
- ☆ חבל לקשור את הבגד בכלי,
- ☆ לנקות הקערות,
- ☆ לנקות עוד קערה (אם צריכה טבילה ?)
- ☆ קערה לרחיצת הידים,
- ☆ שלחנות חחת הטסים,
- ☆ טסים לעריכה
- ☆ לנקות המגלגלים,

- ☆ לנקות את המעגלות של העריכה,
- ☆ לנקות נייר החול,
- ☆ סכין,
- ☆ מקלות לרדות לתנור,
- ☆ מדרה,
- ☆ מטפחות הידים,
- ☆ מטפחות הכלים,
- ☆ להזמין את האנשים (נותן קמת, מחרחר, מושיט לאופה, אופה, רוחץ כלים, לשה, מחלק העיסה, עורכים),
- ☆ שתי כוסות,
- ☆ סדין למצות,
- ☆ לנקות את התבות להנחת המצות,
- ☆ לקצר את המקל הסדוק,
- ☆ מטאטא בשביל התנור,
- ☆ מגריפה,
- ☆ עצים,
- ☆ עצים יבשים להאיר לתנור,
- ☆ קערה לגחלים.

פרק יא

מנהגי הסבא קדישא מהרא"ז מקרעטשינף ז"ע (מספר רזא דעובדא)

ז"ל: ידוע ומפורסם שבבית פרימשלאן ונדבורנא, רבו מאד הדקדוקים והחומרות בכשרות והידור נפלא בעניני פסח (וכפי שמבואר בשער האותיות בפרטיות כמה ענינים באות פסח). ומה מאד גדלה ורבה עבודותיו של רבנו הק' מאחר פורים עד חג הפסח. ובפחד נשגב השגיח בעצמו על ביעור החמץ, בחדריו, וחצירו, ובית מדרשו. שהכל ייעשה בתכלית. ותמיד מצא להוסיף לחדש ולהתאמץ, הן בביעור החמץ, והן בכשרות המצות, ושא"ד הנצרכים לחג. והגם שהתנהגות רבנו הק' היה בדרכי נועם ושפה רכה. ועדין מזג למאד (כידוע), אבל לא כן היה בהכנסת לחג הפסח, שתמיד מצא חסרונות דקדוקים שונים שעדיין לא יד"ח בביעור ונקיון. וביראה גדולה ופחד נפלא, היה מיצר דוואג מאד, על כל עבר ופינה, חוק וסדק. ותמיד המציא עצות חדשות ונפלאות, הן בביעור החמץ והן בכשרות הפסח. וכמו"כ הידורי אפיית המצות הקדושים,

היו מבהילים את הרעיון. החל מקצירת החטים ועד אחר הפיית המצות. ונפרטם אחד לאחד.

כשהביאו את החטים אחר קצירתם (שהיתה בהשגחה מיוחדת ע"י אנ"ש רבנו לשם מצות מצוה) לערך מאה וחמישים ק"ג לצורך הבית (כי זולת מצות שאפו בביתו בכל הידוריו לא ניתן להכניס לבית רבנו שום מצות אחרות). וכמו"כ לחלק לאנ"ש ועניים לצורך הסדר. העלו אותם לעליה, וחלו את השקים התקרה, באופן שיהיו תלוים באויר שלא יגיע אליהם שום לחלוחית ח"ו. למחרת שושן פורים עזב רבנו את חדרו. שבו ישב כל השנה. עד התקדש ליל הפסח (וענינים נשגבים היו לו בזה). וניקו את החדר בתכלית. והוציאו את כל הספרים. ושם, התחילו כל אנשי ביתו, וחובשי ביהמ"ד, וצאצאיו, ללא יוצא מהכלל, לברור את החטים, ובררו כל חיטה וחיטה בפ"ע, מחשש חימוץ, וחיטה שנתבקעה או חמוצה (אויסגיוואקסין) נזרקה תיכף (באופן כזה ברירו כל החטים מהחל ועד כלה). והיה פקדה שלא לדבר כלל בעת עבודה זאת. כי בעת שמדברים יכול לפעמים לפלוט איזה לחלוחית מפיו, ועי"ז יוכלו ח"ו להחמיץ החטים. ואחד מיקירי אנשי ביתו זקן וחסיד ישב בפנינת הבית בעת ברירת החטים, וסיפר ספורים ועובדות מפליאות מצדיקים, ששאב ממקורות נאמנים. וצעירי הצאן שומעים לקולו בעניני עבודת השי"ת.

סמוך לחדר רבנו הק' עמדה רחיים של יד גדולה. ובכל ערב טחנו את החטים שנבררו באותו יום. וטחנן זוג זוג, בשני גלגלים משני צדדיו (כנהוג). לחמש עד עשר רגעים, עד שנתמלאו מים מויעת המצוה הקדושה (כמובא מהאר"י הק'). ובשורות עמדו וחיכו בכליון עינים שיגיע תורם לטחון החטים. ולפעמים עמד רבנו הק' ג"כ בין השורות כדי לטחון בעצמו. כדמצינו בחז"ל (ירושלמי בכורים פ"ג מ"ד) אגריפס המלך עמד בשורה ככולם בהבאת בכורים. והכל היה בדחילו ורחימו בעבודת הקודש בכוח ובפועל. ונשפע על כל העוסקים במצוה זו יחד עם רבנו הק' שפע קדושה, וחשיבות, וחביבת המצות. בשמחה יחירה ונלבבה, ובהרגש פנימי נשמע כמ"פ מפי רבנו בעת הטחינה, „לשם מצות מצוה“.

וכולם כאחד חפצים ושמים בעבודת השי"ת. והזיעה מרוב העבודה היתה לחשיבות ותשוקה בעיניהם, ובעידן רעוא זה, נשמעו שיחותיו הנעימים בענינים שונים, חדשים, ונפלאים, כמצוה דעסיק בה, כבזיחא דעתיה עליו בשמחה של מצוה. וכולם צמאים לשמוע אמרותיו הנחמדים מפי ומפנינים המלאים ביראת השי"ת ואהבת המצות.

לפני חג הפסח אפו שני ימים מצות לצורכי הבית והאורחים. וכן גם חילק רבנו הק' למקורביו בעיירות שונות (שלא היה ביכולתם לבוא ער"פ) מצות ללילי הסדר. וכמו"כ גם לעניים שלא היה ביכולתם לקנות כל צרכן. מים שלגו: שנים רבות היה רבנו דואג לקיים מצוה זו ללא שום פקפוק וחשש. כי היו לו כמה חששות בענין ששואבים מהבארות ופתוחות הן לאויר העולם וכדומה. ולכן עשה במרתף ביתו משאבה מיוחדת (פילומף) רק למים

שלנו. ומנה שאבו גם מים לכל ימי החג לשתייה ובישול. ומשאבה זו נעולה היתה כל השנה. פלי עץ גדולים ומיוחדים היו רק למים שלנו משנה לשנה. ועכ"ז בכל שנה גיעלו אותם מחדש להוספת דקדוק וחומרא.

למצות שאפו לפני פסח ג"כ הלך רבנו בעצמו לשאוב מים שלנו, ובגדיו שב"ק. ולפני שהתחיל לשאוב, שטף עו"פ את הכלים במים מזוקקים מהמשאבה. ואפילו את המטפחת שמונחת היתה על הכלי, כדי לזקק עו"פ המים, שטף ג"כ במים מזוקקים, וסחפו היטב (שלא יתערב טיפה מהמטפחת שלא נשאב לשם מצות מצוה. לתוך מי מצוה). ועל פי המשאבה קשור היטב מטפחת עבה מיוחדת לפסח לזקק את המים הבאים. ועל כלי הגדול המקבל ג"כ מטפחת, לזקק עו"פ. ומילא מים מהמשאבה לתוך ספל קטן, ומהספל לכלי הגדול, וכל ספל וספל ששאב, מנה וספר באותיות אלפא-ביתא (וכתיב בקב הישר ראיתי נוהגים בעת ששואבים מים שלנו לספור באותיות התורה. להמשיך קדושת האותיות לתוך המים). ובאותיות מנצפ"ך כפל את השאיבה. אבל לא כפל האותיות בקול.

עבודת שאיבת מים שלנו (אפילו למצות שלפני פסח) היתה עבודה רבה ונפלאה. ופחד ויראה שרר על כל הנוכחים. ורבנו הק' דבוק בחי החיים בעבודת מצות השי"ת. ובאמצע השאיבה שמעו ממנו כמ"פ פסוקים בפחד גדול ובקול חוצב. ושאתם מים בששון ממעיני הישועה. אדון ממעיני הישועה השאיבי, בדרך תפילה ובקשה, ביראה ואהבה. אחר השאיבה העלה בעצמו את המים ששאב לביתו, ובקול רעש גדול הכריז לשם מצות מצוה (כי ממצות אלו נתן לאנ"ש מעיירות הסמוכות ללילי הסדר, כאמור). בעת ששאב ספל האחרון שפך חציו לתוך הכלי, ומהחצי שנשאר שחה רבנו הק' מעט, ואח"כ רחץ עיניו ג"פ, ואמר מצות ה' ברא מאירת עינים. והרטיב במקצת זקנו ופיאותיו. ומהנותר בספל נתן לצאצאיו ולהעומדים בקרבתו. וזכות רב נחשב הי' למי שזכה לכיבוד זה.

ההידורים באפיית המצות: נפלא היה למאד. על השולחנות לחוי עץ חלוקים מאד (שלא יכנס בסדקים מעט עיטה ח"ו). מיוחדים לאפיית המצות, וגילגלו את המצות על ניר. במצות שלפני ער"פ, לכל ג' מצות ניר חדש ומגלגל נקי אפילו היתה הניר והעגולה נקויה לגמרי (ואם נדבק משהו במגלגל או בניר אפי' בנציו ראשונה החליפהו. ואפי' ג' למצה אחת) ואת המגלגלים וכן המקלות שבהן מכניסים המצות לתנור, ניקו היטב עם שכרי זכוכית (ולא עם ניר זכוכית).

נקיבת המצות נעשה ע"י חתיכי עץ חדים למאד. ולכל מצה מנקב חדש (ולא עם גלגלי ברזל רעליך). ואם נפל מגלגל או מקל שמכניסין בו מצות לתנור, על הארץ. ניקו אותו מחדש (אפילו לא היה משומש עדיין). אחר כל ג' מצות (אפילו לפני ח"י רגעיים) רחצו ידיהם כל העוסקים בהם.

חננון למצות הגם שמייוחד היה רק למצות, ולא השתמשו בו כל השנה, עכ"ז מעל"ע לפני אפיית המצות הסיקו את החננון עד שיהא נצוצות נתזין מקרקעיתו. רבנו הק' היה בעצמו הרודה בחננון. והלך במלבושי שב"ק בימי אפיית המצות (וגם במצות שלפני פסח). ועבודה גדולה ביראה ובאהבה

והתרומומת הנפש היתה עבודת אפיית המצות אפילו שלפני ער"פ. וכמ"פ חור עה"פ „ועבדתם את העבודה הואת בחדוש הזה" ברגש נורא ונפלא. ביום שאפו מצות לא אכלו כל המתעסקים לחם כלל (מחשש שלא ידבק בהם ח"ו).

(בחומרות ודקדוקים באפיית מצות ער"פ יבואר להלן בעזשי"ת)

הספרים שהשתמשו בהם כל השנה, הוציאו לפני פסח להחצר, ופתחו אותם לרוח היום, ואח"כ נגבו אותם היטב, והציניעו אותם בחדר מיוחד סגור על מנעול ובריח, ולא השתמשו בהם כלל בפסח. וספרים מיוחדים שהיו מוצנעים כל השנה משומרים במיוחד לחג הפסח, ורק בהם השתמשו, וספרים שהעלו על השולחן, כגון סידור, הגדה, מחזור, והספרים שרבנו עיין בהם, היו מעוטפים בניר. ובער"פ נהג רבנו לדפדף את סידורו דף דף וניקה אותו בקנה תרנגול, ועטפו בניר, והתפלל בו גם בימי חג הפסח.

על השולחנות שאכלו עליהם היה לוחות עץ מיוחדים לפסח. ועליהם מפות וקערות מיוחדות לפסח. ותחת כל קערה שבו מאכל חם, נתנו מתחתיו עוד קערה. כף או מזלג וכדומה שנפל על הארץ בפסח, לא השתמשו בו יותר כל החג. וכמו"כ לא השתמשו בפסח בשום כלי שלא היה מוצנע על העליה לצורך החג, וכמובן שלא גיעלו שום כלי שהשתמשו בו כל השנה, להכשירו בפסח.

בביתו לא השתמשו בסוכר בפסח. ורק בשנים האחרונות כשניתן ההכשר על סוכר ע"י גיסו הרהגה"ק מרואמאן וצל"ה השתמשו בזה, ורק באופן שהרתיחו אותו לפני החג וזקקו אותו. וכמו"כ לא השתמשו, בתה, וקאפע. ושמן זית לפסח ג"כ לא בא אל בית רבנו. ורק בשומן שנעשה בביתו בתכלית ההידור, ולא אכלו דגים כלל בפסח. כמנהגי אבותה"ק נ"ע.

רבנו הק' לא היה מעשן כלל כל ימי חג הפסח, ומאד הזהיר על זה. וכן נהגו אחריו אל באי ביתו, לא השתמשו בפסח רק בקערות של זכוכית, ומאד הקפידו על זה (מפני חששות על כלי פורצלעיין וכדומה).

שאיבת מים שלנו למצות ער"פ: היתה עבודה נוראה ונפלאה, ולא כל מוחא סביל דא (ועי"ל בענין מים שלנו). וכמובן בבגדי שב"ק. ופ"א נוכח בעת זו אברך אחד חסיד ויר"ש בעל השגה בעבודת השי"ת. וכאשר נתרגש מאד מעבודה נפלאה זו, אמר להבלח"ט לכ"ק אדמו"ר שליט"א, בזה"ל: שומעים ורואים בספה"ק מעבודת הצדיקים הקדמונים, אבל לא מרגישים ומבינים עינינו. אלם, מי שרואה את רבנו הק' בעבודותיו, בכל ענין, עבודה, והתלהבות וכוונות, בפני עצמו, יוכל להגיש ולהבין גדולת הצדיקים הקדמונים. ואיך שייקרא עבודת הקדש, ובקול רעש גדול אדיר וחזק העלה בעצמו את המים ששאב לשם מצות מצוה. דרך כל חדריו, והניח בחדרו, עד עת אפיית המצות, ותמיד התפלל מעריב בכגדי שב"ק. ואחר תפילת ערבית חלצן, לפני בדיקת חמץ.

אור לארבעה עשר: כודקין את החמץ לאור הנר. ורבנו עשה בעצמו נר של שעוה, ולפני בדיקת חמץ הצניעה זוג הרבנית הצ' (דייקא) עשרה פתיחים (כמבואר בכתבי האר"י) (מונחים בתוך ניר סגור היטב שלא יתפרר איזה פתיחה וישאר ח"ו) ועבודת הבדיקה נמשכה כמה שעות. וכרע והשתטח על הארץ תחת

המיטות וכדומה. וטיפס על הארונות. ובכל חורין וסדקין בכל ביתו וביהמ"ד את הכל ברוך בעצמו, בבדיקה היטב, וחיפוש בנר. ולא הניח מקום קטן וגדול שלא פישפש ובדק בו, וכדרכו שאח הכל עשה בכוח עז. במס"נ. ואח"כ אמר כל חמירא והיה"ר הנדפס בסידורי בית יעקב מר' יעקב עמרין.

ערב פסח

ערב פסח הקדים מאד בתפילת שחרית. וכמו"כ לא האריך בחדר"ת כדרכו, כי אם עשה סיום יחד עם הבכורים, ותיכף חלק התפילין, והלך ליטול ידיו לסעודת חמץ של ער"פ, ואמר בשם זקנו מוהרא"א הגדול מפרימשלאן זצלה"ה, שאחד מג' דברים שיתגלה בביאת המשיח הוא, שסעודת חמץ של ער"פ צריכה להיות פסעודת שלמה בשעתו, ובסעודה זו אכלו כל מיני חמץ המצוי, כגון לחם, חלה, לחמניות וכדומה. ולפני נט"י אכל כמה מיני מזונות מפורים (דייקא), ובהסעודה אכלו ביצים מבושלין, רוטב, בשר, לפתן, ובירך ברהמ"ז על כוס שכר (לענין שיהא ג"כ חמץ). וכל הסעודה הגדולה הזאת ארכה רגעים ספורות בלבד (לערך עשר רגעים). כי זקנו הק' מוהר"מ מנדבורנא זצלה"ה אמר, שהודיעו לו מן השמים שסוף זמן אכילת חמץ בער"פ הוא, שבע ומחצה. וכן נהג אחריו רבנו הק' וכל באי ביתו.

דקדק מאד שעד זמן שריפת חמץ יהא כבר כל החמץ מבוער. וכמו"כ כל הכלים החמצים סגורים ומסוגרים במקום שמושכר לא"י. ובעצמו כתב שטר מכירת חמץ (בנוסח מדויק ומדוקדק מאד לכל הדיעות). וקרא אותו בקול לפני הא"י, ומתורגמן תירגם אותו ללשון הא"י, והסביר לו כמ"פ שרוצה את המכירה בחפץ לב, ונותן לו הכל במחיר זול מאד, כדי שיהיה לו כדאי לקנותו, וחתם עצמו על השטר לפני עיני הא"י, וגם להבדיל הא"י חתם עצמו, וקיבל מעות קדימה מהא"י (והצניעו אותו כדי שלא ישתמשן במעותיו). ואחר הפסח נתנו לו בחזרה אותו שטר כסף (ממש) שקיבל ממנו, והוסיפו לו כנהוג. החמיר שלא למכור לא"י שום דבר חמץ ממש, כגון קמח, סולת, אטריות וכדומה. ורק לבערו קודם הפסח, וכמו"כ לא בא לפיו אחר פסח שום מאכל וחמץ שנמכר לא"י על פסח.

כשהגיע זמן שריפת חמץ, עשו מדורה, והשליך לתורה את הכף אם הפתיחים, וכן הנותר מנר של שעוה שהיה לצורך הבדיקה, והדליק מעלה עשן (סיגרייה) ושאף ממנה כמה שאיפות ובחציה זרקת ג"כ לתוך המדורה, וחתה היטב בגחלים, ובתוך כך אמר היה"ר הנדפס בסידור ר' יעקב עמרין בכינות ודמעות נרגשות, בהשתפכות הנפש למאד. וכשנכבה המדורה, זרה ופירר לרוח את הנותר מהגחלים, ואח"כ עבר בכל חדרי ביתו ובית המדרש וחצירו, ואמר כמ"פ כל חמירא.

אפיית המצות בער"פ: מאד דקדק רבנו להתחיל האפיה שעה וחמצה אחר חצות היום. בזמן התחלת הקרבן פסח בזמן שבת המקדש קיים שיבב"א

(ועיין בשע"ת בשם הרוקח ושב"ל). והדקדוקים באפיית מצות מצוה רבו מאד. ולפני אפיית מצוה אלו, גיעלו עו"פ את כל הכלים שהשתמשו בהם לאפיית המצות לפני פסח (וכן גם את המגלגלים שהיו כלי עץ דווקא). ולכל עיסה ועיסה (הניגע מיידע) קערה נקיה. ולכל מצה החליפו את המגלגל לנקיה. וכן מנאב חדש (ממש) לכל מצה (כזכור לעיל שהיה מעץ). ולכל מצה ניר חדש. וכמו"כ החליפו לכל מצה מקל שמכניסין לתנור. ואחר עשיית מצה אחת בלבד, רחצו ידיהם כל העוסקים בה (ועיין שער האותיות אות פסח בעניני החומרות של זקנו הק' מוהר"מ מנדבורנא וצלה"ה).

כאמור לעיל שרבונו היה הרודה בתנור, ובהקפדה גדולה נוראה ונפלאה, ולא הוציא שום מצה עד שנאפתה יפה יפה (ואם לא היתה מגולגלת היטב ועי"ז נעשתה בצד אחד למאכולת אש לא איכפת לו כלל, וכמעט שלא הוציא בכלל מצה כזו מהתנור, כי אם זרקה לתוך האש במרדה מיוחדת). וכמה פעמים אמר שהמצות שהוא אופה יכולים להשרות במים ללא כל פקוק, מרוב האפיה היפה (אמר להלכה אבל למעשה לא עשו כן כמובן).

וכמו"כ נתן בעצמו את המים ללישת העיסה, בער"פ, שהיה המתחיל במצוה והגומרה, לכל האפייה. ובהתחלת האפיה כשנתן את המים ללישה הראשונה, פתח ואמר בשעטומ"צ הלליה וכו'. וג"פ התחיל את ההלל בעת האפייה. ונפלא היתה עבודתו הגדולה בכוחות שלא כדה"ט, ריצותיו הרבות, ממקום נתינת המים, לעבודת התנור (שהיה מרחק מן הקצה אל הקצה כמובן). ואם היה באמצע נתינת מים, ושמן שקנרין, מצה לתנור יצא בריצה כחץ מקשת, למקום התנור לקחת המצה, כדי שלא תהיה ח"ו רגע בלי עסק. ודי ומספיק היה לראות עבודתו זאת ביראת השי"ת שנגע ללבו הטהור. שלא יצטרכו לחכות עליו אפילו רגע. אבל, גם לא ויתר על עבודת נתינת המים לעיסה, כידוע (ומובא בשער האותיות אות נפלאות) שזאת היתה גם עבודתו של הרה"ק מרוזין וצלה"ה.

וכולם מודים ומשבחין ואומרים ששום נברא א"א היה לו להראות עבודה כזאת (ובפרט בימי זקנותו) בריצה נוראה כזאת לעשרות פעמים בעת האפיה (וכידוע שהרודה בתנור לשלעצמו עבודה מפרכת הוא). ורק מטעם, שרב דומה למלאך ה' צבאות, וקוי ה' יחליפו כוח. אחר אפיית המצות הניחו את כל הכלים למקום שהיה מושכר להא"י, כי נמכר לו כל הנדבק בכלים אלו בשטר מכירה בנפרד, שזמן מכירתו החל, אחר אפיית המצות, ע"כ. ועי"ש עוד הרבה הנהגות נפלאות על כל ימות הפסח.

החומרות בפרימישלאן - ונדבורנא

עו"ש בספר רוא דעובדא (שער האותיות פסח אות ב') כ' וז"ל:
כפי שידוע ומפורסם שמה מאד רבו החומרות והדקדוקים בעניני פסח בפרימישלאן ובנדבורנא, ופעם סיפר הרה"ק מוהר"מ מקרעטשניף וצלה"ה שאצל אביו הק' מוהר"מ מנדבורנא וצלה"ה, עלה פעם אחת שבע וחצי מצות מער"פ,

עשר רענדליך (כבזמנו עשרת אלפים לא"י בערך), כי בנו תנור חדש לפסח, וגם חפרו באר מים חיים חדשה לשאיבת מים שלנו, ולפי שרצוי היה לעשות עשרה עיסות (הנקרע מיירעס) ובכל עיסה עשרה מצות, ולכן הכינו עשרה קערות חדשות ללישה (לכל עיסה קערה חדשה לגמרי), ומאה מרדדים, לכל מצה מרדד חדש, ומאה מקלות להכניס המצה לתנור במקל חדש, ומאה מרדות, להוציא כל מצה מהתנור במרדה מיוחדת, אולם בער"פ התאחר הרה"ק מוהר"מ מאד (כדרכו בקודש בהכנותיו המרובים), וכשהתחילו לאפות המצות היה כבר ממש לפנות ערב, ובלית ברירה לשו רק עיסה אחת, שהכילה עשר מצות, ואירע שמצה אחת נפלה על הרצפה לפני אפייתה, ושניה נשרפה בתנור וחצי המצה לקחו חלה, נשאר שבע וחצי מצות ועלה סכומו לעשר רענדליך סכום עצום ורב, ע"כ.

פרק יב

(השמטות)

מנהגי הגה"ק בעל המח' שו"ת קול ארני זצ"ל (מתלדות קול ארני)

- (א) כאשר דרש בשבחה"ג דיני פסח אמרם בעל פה ועשה נוסח מדוקדק לשטר מכירת חמץ אשר רבים השתמשו בו.
(ב) אכל חמץ בער"פ.
(ג) בכל הפסח אכל ממצות שמורים שלו שנאפו קודם יו"ט בהשגחה יתירה, אך בלילות לא אכל רק משל ער"פ, אשר הי' בעצמו אצל האפי"י, והי' דרכו לשבח את המצות כמה טובים הן.

פרק יג

מנהגי הגה"ק בעל תפארת שלמה מראדאמסק זצ"ל

מנהגו הי' שאפה את מצות מצוה שלו ביחד עם שאר המצות ולא דקדק לאפותם דוקא בערב פסח, וכן נהגו בניו הצדיקים זצ"ל וחסידיו כורתו בריחו אחריו (אהל שלמה ל"ג).

פרק יד

מנהגי הגאון הצדיק בעהמח"ס חפץ חיים – ומשנה ברורה, זצ"ל

(נעתק מפי' החפץ חיים על סידור התפלה)

- (א) באפיית המצה הי' נזהר לצקת את המים בעצמו, כי היציקה היא היא תחלת הלישה, לפיכך צריכים לשמה כבר מיציקת המים.
העבודה: „כל מה שאני אעשה במשך כל היום יהי' לשם מצת מצוה“.
[הלשון מגומגם אבל המכוון שכן אמר קודם הלישה].
- (ב) כל ימות הפסח אכל רק מצה שמורה, ולא שרוי', משנשאל פעם משום מה הגאון מווילנא אכל שרוי' והוא איננו אוכל, השיב: הבו לי מצותיו של הגאון ואוכל גם אני שרוי', ברם על בני הבית ציווה לאכול שרוי' שלא לפגום בשמחת יו"ט.
- (ג) בסדר של פסח הי' מתרגם את כל ההגדה באידיש בשביל בני הבית, כמו כן תרגם באידיש כל פרט ופרט של הסדר, „ולשם יחוד" לפני אכילת מצה וכדומה, הי' אומר בעמידה ובנעימה של התלהבות לווהטת דביקות עמוקה בפני בני הבית: הגנו מתעתדים לקיים מצוות אכילת מצה לכבוד ד' ככתוב בתורה.
(ד) במיוחד בתפלת יו"ט דאג שלא יאריכו בגלל החלשים שישנם בין המתפללים וקשה להם שלא לסעוד את הלב עד שעה מאוחרת.

יהי רצון שבזכות הוצאת חיבור הלזו יזכינו הקב"ה לקיים כל מצוות של פסח ושלא נכשל ח"ו בשימצא רחימצא ובר חימצא מעתה ועד עולם, ועי"ז ישפע שפע רב להנצל בכל השנה משמך כ"ש של מאכלות אסורות.
ובזכות זה נזכה להשפעות מרובות ברכות וישועות והצלחות ברוחניות ובגשמיות לנו ולמסייענו וזרענו וזרעו בתוך כלל ישראל אמן.

ת. ו. ש. ל. ב. ע.